

Mogu li migracijske mreže smanjiti informacijsku asimetriju stranih ulagača

Jasmin Halebić, Nino Serdarević, Alma Zildžić

Kontekst i značaj problema

Tranzicijske zemlje, poput BiH, posebno su atraktivne za SDU. Analize pokazuju da su stope povrata na SDU 7% na globalnom nivou, a više su u ekonomijama u razvoju (8%) i u tranzicijskim ekonomijama (13%) nego u razvijenim (5%) (UNCTAD, 2013). Imajući za cilj maksimiziranje profita, strani ulagači će tragati za tranzicijskim zemljama kao svojim domaćinima, što bi, ako se iskoristi na pravi način, moglo značajno doprinijeti ekonomskom progresu BiH. Međutim, od početka ekonomske krize prilivi SDU u BiH su smanjeni. Ova situacija zahtijeva optimalnu reakciju donosilaca odluka u BiH. Pristup koji zaslužuje više pažnje jeste uloga dijaspore, s obzirom na 35,3% stanovništva (1.356.619 osoba) BiH koje živi u inozemstvu.

Da bi ulaganje bilo realizirano, potrebno je potencijalnim ulagačima omogućiti lakše prevazilaženje informacijske asimetrije povezane sa ulaganjem, tj. nejednake količine informacija povezanih sa ulaganjem (lokalno specifične informacije, kao što su investicijska infrastruktura, birokracija, korupcija, ljudski kapital itd.) koja postoji između domaćih vlasti/institucija i stranih ulagača.

Slika 1 ilustrira problem i poziva na hitno djelovanje.

Nesposobnost BiH da privuče veće prilive stranog kapitala zasigurno je povezana sa neadekvatnom ponudom vještina na tržištu rada. Posljedično, niža ekonomska aktivnost, nepostojanje konkurentnog raspona plaća i nedovoljan transfer tehnologije (utjelovljen u niskim SDU) potiskuju potražnju za kvalificiranom radnom snagom, što služi kao okidač za nedavne migracije iz BiH (23,9% visokoobrazovanih ljudi je

emigriralo iz BiH, (MS, 2012)). Ova uzročno-posljedična veza rezultira suboptimalnom alokacijom resursa i poznata je kao Pareto inferiornost. Kao i sva nesavršena tržišta, BiH sa nepotpunim tržištem radne snage zahtijeva neki oblik intervencije da bi se razmrsila ova negativna petlja.

Glavni nalazi

Primarni podaci za potrebe ovog istraživanja prikupljeni su putem kvantitativne ankete provedene među postojećim ulagačima u BiH. Zajedno sa sekundarnim podacima (nalazi su elaborirani u Tabeli 1. i Tabeli 2.) potvrđuju značaj dijaspore za jačanje SDU.

Tabela 1. Izjave postojećih stranih ulagača u BiH

Bez lokalno relevantnih informacija i lokalnih kontakata, ulaganje u BiH je veoma teško i skupo.
Iako posjedujemo opće informacije o BiH, nedostaju nam specifične informacije povezane sa procesom ulaganja (kao što su administrativne barijere, dobivanje dozvola, dostupnost zemljišta, poslovne zone itd.)
Diskutirali smo sa bh. dijasporom, posjetili ili kontaktirali bh. dijasporu u zemlji porijekla kompanije sa ciljem poboljšanja naše svijesti o BiH.
Rad sa dijasporom može omogućiti uspostavljanje poslovnih veza u BiH i prevazilaženje administrativnih barijera.
Pored naših internih sposobnosti, kao što je strategija internacionalizacije, oslanjamo se na lična poznanstva razvijena sa bh. dijasporom kada donosimo odluke o ulaganju u BiH.
Koristili smo posrednike i izviđače za prikupljanje informacija i obavljanje pregovora u vezi sa ulaganjem.

Sažetak

Strana direktna ulaganja (SDU) mogla bi podići Bosnu i Hercegovinu (BiH) na viši nivo ekonomskog razvoja. Prepreka koja često ometa taj proces, posebno u tranzicijskim zemljama, jeste informacijska asimetrija kod potencijalnih stranih ulagača povezana sa ulaganjem, što im proces ulaganja čini skupljim, rizičnijim i sporijim. S obzirom na to da je BiH suočena sa činjenicom da više od trećine njenog stanovništva živi u inozemstvu, ovaj sažetak politike nastoji istaknuti ulogu bh. dijaspore u smanjenju informacijske asimetrije putem poslovnih veza uspostavljenih kroz inicijativu i koordinaciju bh. ministarstava i agencija ovlaštenih za rad sa dijasporom, kao učinkovite opcije politike koja ne zahtijeva nove institucije niti značajne budžetske resurse. Osim toga, dokazi koji su osnova za ovaj sažetak politike potkrepljuju ideju angažovanja bh. dijaspore za ublažavanje informacijske asimetrije i omogućavanje novih SDU u BiH.

Slika 1. Logika koja stoji iza informacijske asimetrije, SDU i odliva mozgova

CIMOS (d.d.) je slovenska kompanija osnovana 1972. g. u oblasti proizvodnje automobilskih dijelova za renomirane proizvođače automobila. Sjedište firme je u Kopru, a posluje i u drugim zemljama: Francuskoj, Njemačkoj, Rusiji, Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Nakon što je CIMOS stigao u Gradačac, BiH, 2001. godine, dijaspora je odigrala važnu ulogu u širenju kompanije na druga područja zemlje. Tačnije, gospodin koji je rođen u BiH, ali se obrazovao, radio i živio u Sloveniji, u to vrijeme je bio zaposlen u jednoj od kompanija sa kojima je CIMOS saradivao. Svake godine je posjećivao svoju rodbinu u BiH te bio emotivno vezan za BiH, posebno Zenicu. Stupio je u kontakt sa upravom CIMOS-a u Sloveniji i elaborirao sve prednosti Zenice, grada sa dugom historijom u metalnoj industriji, kao potencijalne lokacije za još jednu CIMOS-ovu tvornicu. Neke od prednosti Zenice su: prikladna i odgovarajuća infrastruktura (u tom gradu je postojala željeznica koja je zapošljavala više od 20.000 zaposlenika u 1990-im, iako se taj broj danas drastično smanjio), radnici obučeni za rad u metalnoj industriji, adekvatan obrazovni kapacitet (Mašinski fakultet i Fakultet za metalurgiju i metale) te druge relevantne institucije kao što je Metalurški institut „Kemal Kapetanović“.

Uprava CIMOS-a je prepoznala navedene prednosti Zenice kao atraktivne i, posredstvom svoga rukovodstva u BiH, stupila u kontakt sa općinskim vlastima. Izrazili su veliki interes i spremnost za saradnju. Stoga, CIMOS TMD Casting je osnovan u Zenici 2007. g. i zapošljava 220 radnika, od 990 ukupno zaposlenih u BiH.

CIMOS, Zenica

Tabela 2. Sekundarni podaci

Prilivi SDU u BiH u 2012. godini su prepolovljeni u odnosu na 2008.

FZZZ (2012): U analizi tržišta rada i zapošljavanja, među 3.000 poslodavaca koji zapošljavaju 10 i više osoba, poslodavci su rangirali sljedeće glavne prepreke: kognitivne vještine i kvalifikacije zaposlenih (27,72%) i radno iskustvo (18,65%). Slična situacija je u drugom entitetu BiH.

Svjetska banka (2009): Studija koja ispituje da li vještine na bh. tržištu rada ograničavaju ekonomski rast izvijestila je o kritičnom nedostatku vještina, nerazvijenom privatnom tržištu za radne vještine i nedostatku adekvatnih vladinih politika i strategija. Preporuke izvještaja: podsticanje sekundarnog i tercijarnog obrazovanja i cjeloživotnog učenja, izgradnja institucionalnih kapaciteta (zavodi za zapošljavanje) i uspostavljanje transfera znanja iz dijaspore.

Kritika trenutne politike

Uprkos aktivnostima u BiH usmjerenim na problematiku migracija iz BiH (npr. Strategija u oblasti migracije i azila i akcioni plan za period 2012-2015. g. koju su kreirali Ministarstvo sigurnosti BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i Ministarstvo za vanjske poslove, uz doprinos drugih institucija; istraživačka radionica na temu migracija iz BiH koju je organiziralo MLJPI 2012. godine itd.), dijaspora, a posebno migracijske mreže, kao prilika za povećanje priliva SDU, nije u potpunosti iskorištena. Međutim, raste svijest o tome da je dijaspora danas veoma značajan resurs BiH i da je njegovo puno iskorištavanje od velike važnosti. Organizirane su razne konferencije i okrugli stolovi u BiH (kao što je CONNECT 2013, Poslovni forum bh. dijaspore i Okrugli stol o ekonomskim potencijalima bh. dijaspore) što potvrđuje porast interesa na ovom polju i veliki značaj dijaspore za rast SDU i, posljedično, razvoj BiH. Stoga je sada pravi trenutak za podsticanje državnih i drugih institucija koje rade sa dijasporom i/ili SDU da posvete više pažnje kreiranju i provođenju u djelo strategija koje povezuju migracije i razvoj.

U 2011. g. prilivi SDU u BiH bili su najniži među tranzicijskim ekonomijama u jugoistočnoj Evropi (UNCTAD, 2013, str. 216). Ako donosioci odluka nastave sa trenutnim pristupom prema SDU u BiH, prilivi SDU će ostati pod utjecajem

faktora koji su bili na snazi u prošlosti, što će rezultirati ostankom BiH među onim tranzicijskim zemljama u Evropi sa najnižim prilivima SDU i skoro najvišom stopom migracije.

“Vijeće ministara BiH smatra resurse dijaspore, uključujući ljudske resurse i naučnu dijasporu, bitnim faktorom za razvoj BiH. Prema tome, ministri preporučuju bh. institucijama da iskoriste resurse dijaspore za razvoj te da ih uključe u svoje razvojne dokumente.”

(<http://www.vijeceministara.gov.ba>)

Preporuke za javnu politiku

Preporučena opcija politike je razvoj poslovnih mreža sa dijasporom. Opcija je izabrana kao najprikladnija, na osnovu specifičnosti zemlje, povezana je sa efikasnošću i izvodljivošću, budući da ne zahtijeva značajna budžetska sredstva niti dodatne institucionalne kapacitete. Poštovanje ovih kriterija je veoma značajno jer su institucionalne promjene u BiH trenutno veoma spore, politička tržišta su zapriječena budžetskim deficitima na svim nivoima.

Četiri institucije u BiH su nadležne za dijasporu i/ili SDU: Agencija za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini (FIPA), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI), Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa (MVTEO) i Vijeće stranih investitora (VSI).

FIPA se bavi većinom aspekata podsticanja SDU u BiH, ali, nažalost, nema ovlaštenja za rad sa

dijasporom. Stoga bi širenje obima nadležnosti FIPA-e i povezivanje SDU sa dijasporom moglo rezultirati boljim iskorištavanjem potencijala FIPA-e da doprinese povećanju SDU, kao i realizacijom razvojnih potencijala BiH.

Putem Sektora za iseljeništvo, MLJPI se bavi dijasporom na nekoliko načina. Međutim, 10 zaposlenih u Sektoru za iseljeništvo u poređenju sa 1.356.619 migranata iz BiH čini se nedovoljnim, pa na taj način, uprkos činjenici da je MLJPI posvetilo veoma mnogo pažnje odnosima između dijaspore i razvoja BiH, aktivnosti monitoringa i evaluacije još uvijek nedostaju.

Putem aktivnosti Sektora za vanjskotrgovinsku politiku i strana ulaganja, MVTEO doprinosi povećanju SDU i razvoju BiH. Iako je MVTEO veoma angažirano na polju privlačenja stranih ulagača u BiH putem organiziranja sastanaka i vođenja pregovora sa predstavnicima, poslovnim ljudima i potencijalnim ulagačima iz drugih zemalja, dijaspori nije posvećeno mnogo pažnje. VSI ima za cilj unapređenje poslovne i investicijske klime u BiH za svoje članove i ostale strane ulagače. Pri tome, VSI uspostavlja veze i saraduje sa bh. vlastima, uglavnom tako što im daje preporuke u Bijeloj knjizi, što čini VSI prikladnim alatom za prenošenje naših preporuka javne politike vlastima i drugim institucijama.

Preporuke politike, koje se namjeravaju provesti uglavnom putem poslovnog umrežavanja, predstavljene su u Tabeli 3.

Tabela 3. Preporuke politike

INSTITUCIJA	PREPORUKE POLITIKE
FIPA	<ul style="list-style-type: none"> - Izmjene i dopune Zakona o FIPA-i koje toj agenciji daju nadležnosti za rad sa dijasporom, što će rezultirati povećanjem priliva SDU u BiH. - Mapiranje potencijalne ponude ljudskog kapitala i njeno usklađivanje sa budućim zahtjevima SDU. - Razvoj instrumenata za progresivnu ulogu dijaspore. - Korištenje svih dostupnih podataka koje su objavile druge institucije (npr. korištenje Poslovnog imenika dijaspore) radi povezivanja sa potencijalnim ulagačima iz dijaspore. - Podizanje svijesti o važnosti dijaspore u iskorištavanju potencijala za rast BiH, u saradnji sa drugim državnim i nevladinim organizacijama, putem raznih seminara, okruglih stolova i konferencija.
MLJPI	<ul style="list-style-type: none"> - Proširenje Poslovnog imenika dijaspore prikupljanjem podataka o minimalno 1.000 poslovnih ljudi iz bh. dijaspore putem uspostavljanja LinkedIn mreže koju će dijaspori promovirati MLJPI. - Distribucija Poslovnog imenika dijaspore inozemnim poslovnim predstavnicima u BiH i bh. ambasadama. - Posvećivanje više pažnje saradnji sa FIPA-om putem strateškog dokumenta koji će povezivati ove dvije institucije u združene akcije, te minimalno imati kapacitet memoranduma o razumijevanju.
MVTEO	<ul style="list-style-type: none"> - Iskorištavanje potencijala dijaspore (organiziranje sastanaka, okruglih stolova i drugih načina komunikacije sa dijasporom, posebno poslovnim i uspješnim ljudima koji, ako sami i nisu potencijalni ulagači, često predstavljaju važan kanal putem kojeg se može doći do potencijalnih ulagača u njihovoj zemlji).
VSI	<ul style="list-style-type: none"> - Uključivanje i predstavljanje problematike neiskorištavanja potencijala koje ima dijaspora za privlačenje SDU u okviru preporuka za bh. vlasti datih u Bijeloj knjizi. - Pomaganje FIPA-i širenjem Zakona o FIPA-i.

Reference

Ministarstvo sigurnosti BiH (MS) (2012): "Strategija u oblasti migracije i azila i akcioni plan za period 2012-2015. godina", Ministarstvo sigurnosti BiH

FZZZ (2012): "Labor Market and Employment Analysis in FBiH for 2011/12", Federal Employment Institute Sarajevo, maj 2012

The World Bank (2009): "Are Skills Constraining Growth in Bosnia and Herzegovina", Report No. 54901-BA, World Bank Poverty Reduction and Economic Management Unit, dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/3186/549010ESW0WHIT101OfficialUseOnly1.pdf?sequence=1>

UNCTAD (2013): "World Investment Report 2013", dostupno na: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2013_en.pdf [pristupljeno: 12.01.2014.]

Nino Serdarević je rođen 1977. godine u Zenici. 2002. godine diplomira na Vienna University of Economics and Business Administration, gdje okončava i posljediplomski studij 2005. godine. 2010. godine doktorira u oblasti računovodstva i revizije. Profesionalnu karijeru započinje 2003. godine u Horizonte Venture Management Vienna, a 2005. godine na IUPNB Sarajevo. 2006. godine biva biran u zvanje višeg asistenta na Univerzitetu u Zenici, gdje radi i danas kao docent na Katedri za finansije i računovodstvo. U periodu 2007 – 2010. kao country manager NVO Spark Amsterdam upravlja projektom Business Start-up Centar Zenica. U posljednjih 11 godina sudjeluje u preko 50 revizija međunarodnih ugovora i pravnih lica u BiH, više od 20 analiza, studija, međunarodnih projekata i strateških dokumenata. U autorstvu i koautorstvu objavljuje tri knjige i 26 naučnih i stručnih članaka.

Alma Zildžić je rođena 04.12.1988. godine u Zenici. Završila je Ekonomski fakultet Univerziteta u Zenici 2011. godine i bila dobitnik brojnih stipendija i nagrada. Trenutno je u fazi izrade magistarskog rada na temu „Modeliranje obrasca predviđanja odluka stranog ulagača na osnovu ocjene strukture kapitala u privrednim društvima u Bosni i Hercegovini“. Provela je godinu dana volontirajući u Općini Zenica, a od 2012. godine angažovana je kao asistent na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Zenici na Katedri za ekonomsku teoriju i politiku. Ima iskustva u naučno-istraživačkom radu.

Jasmin Halebić rođen u Konjicu. Doktorat iz ekonomskih nauka stekao 2009. g. Do sada učestvovao na više domaćih i međunarodnih konferencija i projekata, objavio dvadesetak naučnih i stručnih radova te jednu knjigu. Zaposlen na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Zenici, od 2006. g. Nastavnik u zvanju docenta na predmetima iz oblasti Ekonomska teorija i politika.

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijeđenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama. Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživanje i mentorstvo u toku istraživanja. Više od stotinu stipendija dodijeljeno je u toku trajanja Programa. Sva istraživanja su dostupna na www.osfbih.org.ba